

УДК 316.3:316.422]:316.72

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.4.13>**Кириленко Катерина Михайлівна**

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри філософії і педагогіки
Київського національного університету культури і мистецтв
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3303-3947

МІКРОКУЛЬТУРНИЙ ТА МАКРОКУЛЬТУРНИЙ РІВНІ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО»

Актуальність проблеми. Нагальність вивчення інноваційної культури з метою формування відповідного запиту сучасності рівня її розвитку в суспільстві актуалізує необхідність встановлення рівнів інноваційної культури та пошуку показників їхнього розвитку. В умовах формування концепту «інноваційне суспільство» нагальним є встановлення факторів, що впливають на цей процес, та вивчення основоположного структурного компонента такого типу суспільства, яким є інноваційна культура. **Метою статті** є пошук критеріїв розвитку інноваційної культури на мікро- та макрокультурному рівнях її існування як необхідної умови формування інноваційно орієнтованого суспільства. Завдання дослідження полягає в аналізі мікрокультурного та макрокультурного рівнів інноваційної культури, встановленні чинників, що впливають на їх формування, пошук факторів, через які виявляють себе зазначені рівні інноваційної культури. **Методологічну основу** дослідження визначає системно-структурний підхід, який формують методи системного й теоретичного аналізу, порівняння, екстраполяції в поєднанні з абстрагуванням та аксіоматичним методом. Наукова новизна дослідження полягає у вивченні показників рівнів розвитку інноваційної культури як суспільного явища, що є змістоформуючим чинником інноваційного суспільства. **Результати дослідження.** У межах проведеного дослідження було встановлено, що мікрокультурний рівень інноваційної культури залежить від адаптованості особистості до змін, освіченості та поінформованості, розвитку когнітивних здібностей, емоційного інтелекту, від рівня її інформаційної культури та комунікаційного потенціалу, а також готовності до перманентної освіти, зокрема в напрямі вдосконалення зазначених чинників. Макрокультурний рівень інноваційної культури залежить від аксіологічних модусів суспільного поступу та усталених у суспільстві пріоритетів, наявного в суспільстві ставлення до традиційного та нового, від рівня толерантності та діалоговості суспільства. Макрокультурний рівень інноваційної культури формується на основі мікрокультурного рівня та водночас впливає на його становлення. Мікро- та макрорівні інноваційної культури є стрижневими компонентами формування інноваційного суспільства, доміантними характеристиками якого є рівень розвитку науки, освіти та їхньої інфраструктури, культивована в ньому культура поширення і примноження інновацій і знань. Культурфілософський аналіз визначається як пріоритетний у вивченні інноваційно зорієнтованого суспільства.

Ключові слова: мікрокультурний рівень інноваційної культури, критерії інноваційності особистості, макрокультурний рівень інноваційної культури, інноваційне суспільство, характеристики інноваційного суспільства.

Вступ. Динаміка інноваційних процесів, що стрімко зростає в сучасному суспільстві, загострює питання формування інноваційної культури як у контексті особистісного та професійного становлення окремих індивідів, так і в площині суспільного розвитку. Інноваційна культура, що є характеристикою особистості, яка пов'язана з її особистісним та професійним самовизначенням, та формою сучасної культури, що є втіленням інноваційного потенціалу сьогодення в напрямі до перманентного оновлення усіх сфер життя, творення нових технологій та обґрунтування нових світоглядно-методологічних принципів, має спільні ознаки, які можливо відстежити на двох вказаних рівнях її буття, які науковці, зокрема, С. Яголковський, маркують як «мікрокультурний» та «макрокультурний» [8].

Метою статті є пошук критеріїв розвитку інноваційної культури на мікро- та макрокультурному рівнях її існування як необхідної умови формування інноваційно орієнтованого суспільства. **Завдання дослідження** полягає в аналізі мікрокультурного та макрокультурного рівнів інноваційної культури, встановленні чинників, що впливають на їх формування, пошуку факторів, через які виявляють себе зазначені рівні інноваційної культури. **Методологічну основу дослідження визначає** системно-структурний підхід, який формують методи системного та теоретичного аналізу, порівняння, екстраполяції у поєднанні з абстрагуванням та аксіоматичним методом.

Результати. Мікрокультурний рівень інноваційної культури виявляє себе в контексті особистісного становлення індивіда та формування міжособистісної комунікації, до якої він долучається в міру власної приналежності до певної соціокультурної групи (колектив, галузь, суспільство; регіональне, культурне, релігійне, політичне, громадське тощо середовище). На цьому рівні інноваційна культура зазнає впливу наступних чинників: особистісна адаптованість людини до змін; ступінь консерватизму (і, відповідно, готовності до засвоєння нового) та відкритості особистості; стан її освіченості та поінформованості (який забезпечує наявність світоглядних переконань, формування інноваційних цінностей, усвідомлення місця інновацій у сучасному суспільстві та формує належну науково-теоретичну основу їх впровадження); розвиток когнітивних здібностей (що забезпечує інноваційне відношення до дійсності, здатність до нестандартного мислення та є основою продукування власних інновацій); здатність до перманентної освіти та готовність постійно вдосконалювати свою освіту в різний спосіб – формально, неформально, інформально; показник інформаційної культури особистості (який є свідченням уміння особистості працювати з інформацією та існувати в умовах інформаційного простору); її комунікаційний потенціал (що враховує ступінь індивідуалізму і здатність до участі в різних формах соціокультурної комунікації), готовність до взаємодії та співпраці з іншими; стан розвитку емоційного інтелекту особистості, який є вкрай важливим із урахуванням того факту, що все нове викликає емоційну нестабільність (у найширшому діапазоні емоцій – від роздратування до ейфорії); а також здатність до самомотивації в напрямі вдосконалення зазначених чинників. Визначення мікрокультурного рівня інноваційної культури здійснюється шляхом встановлення інноваційності (креативності) окремих особистостей із залученням різноманітних методик, що активно використовуються в психології та педагогіці.

Інноваційність особистості є показником мікрокультурного рівня інноваційної культури. С. Яголковський визначає наступні види особистісної інноваційності: когнітивна та сенсорна інноваційність (перша передбачає готовність особистості отримувати задоволення від вивчення нового, отримання раніше відсутнього досвіду, уміти сприймати та творчо доопрацьовувати наявне, друга – здатність отримувати задоволення від реалізації своєї потреби в новизні, від наявності ризику, додання складнощів, ситуації пошуку, стану динамічного існування тощо), вроджена та реалізована інноваційність (перша є здатністю особистості приймати нове незалежно від думок чи досвіду інших, друга – наслідок взаємодії особистості з іншими членами суспільства в контексті формування відношення (свого та інших) до інновацій) [8].

Мікрокультурний рівень інноваційної культури пов'язаний із макрокультурним рівнем взаємооберненими впливами та тісними взаємозв'язками: мікрокультурний рівень формується під впливом тих ціннісних домінант, норм та встановлених правил, що мають місце на макрокультурному рівні, так само останній створюють окремі індивіди та реальна комунікативна практика, що характеризує певний соціокультурний простір. Той факт, що культура суспільства існує і на особистісному рівні, робить диференціацію мікрокультурного та макрокультурного рівнів інноваційної культури подекуди досить гнучкою. Взаємозв'язки інноваційної культури на мікро- та макрорівні обумовлені не лише логікою взаємодії та співіснування зазначених зрізів, але й тими спільними рисами, які інноваційна культура має незалежно від того, йдеться про інноваційну культуру особистості, чи суспільства загалом.

Макрокультурний рівень інноваційної культури виявляє себе шляхом формування світоглядних принципів, методологічного інструментарію, аксіологічних орієнтирів, організацій-

них моделей, що визначають культуру на тому або іншому історичному чи територіальному відтинку, у межах певної соціокультурної групи чи середовища (колектив, галузь, суспільство, регіональне, культурне, релігійне, політичне, громадське тощо) та на основі яких формується інноваційна культура особистості. Макрокультурний рівень інноваційної культури визначають ціннісні домінанти та усталені звичаї певного етносу (-ів), що проживає (-ють) на тій чи іншій території; культурфілософська парадигма, яка визначає тип мислення та стиль поведінки, який репрезентує певна культура; культурна традиція, що є домінуючою в суспільстві; пріоритети, що формують національну ідею, окреслюють перспективи розвитку нації та завдання, пріоритетні для їх досягнення; встановлені моделі стосунків між людьми в суспільстві та людей із структурами суспільства; релігійні настанови, які важливі для членів суспільства, взаємодія світського та релігійного в межах певного соціального утворення; відношення до традиції та новаторства, до нового та динаміки його впровадження, яке є усталеним у певному суспільному цілому; гендерні, расові, конфесійні та інші диференціали, що визначають будь-яке суспільне утворення як питомо гетерогенне, моделі їх співіснування в напрямі подолання різних форм сегрегації та створення комунікативного суспільного простору.

Визначити стан макрокультурного рівня розвитку інноваційної культури значно складніше, ніж встановити рівень особистісної інноваційності. Втім, такий аналіз науковцями здійснюється. Для прикладу, економіст Ю. Шипуліна «визначення рівня стану інноваційної культури» пропонує «здійснювати з урахуванням принципу Парето ((Vilfredo Pareto – прим. авт.) (20/80) (згідно з даним принципом, в основі 80% того, що стається, лежить лише 20 % причин, які мали місце – прим. авт.) та шкали АВС-аналізу (50/80/100)» [7], дослідницею «розроблено теоретико-методологічні та методичні засади аналізу стану інноваційної культури суспільства як складової макросередовища» [7]. Варто зазначити, принцип Паретто «20 на 80» лежить в основі АВС-аналізу, а сам принцип значною мірою є приблизним та науково не доведеним.

Універсальних критеріїв та загально визначених методик з встановлення рівня розвитку інноваційності суспільства немає, є натомість індекси інноваційності, зокрема: Global Innovation Index, Bloomberg Innovation Index. Маркерами позначення стану розвитку інноваційної культури на макрорівні в контексті культурфілософського підходу до її вивчення можуть бути наступні показники: характер відношення до традиційного та нового, що є домінуючим у певному суспільстві, готовність суспільства до сприйняття власної гетерогенності, до діалогу та колаборації різних ідей, а також їхніх носіїв, та соціальний зріз суспільства в контексті оцінювання «інноваційного портрету» його членів.

Макрокультурний рівень інноваційної культури формує світоглядно-методологічне підґрунтя інноваційного суспільства. «Вперше визначення інноваційного суспільства було надане в декларації Санкт-Петербурзького саміту G8 (2006 р. – прим.авт.). У ній вказується, що інноваційне суспільство – «це суспільство, яке на постійній основі шукає, розробляє, впроваджує інновації і за рахунок цього увесь час рухається вперед» [5]. Як зазначає доктор філософських наук Г. Клімова, «вже в 1991 р. англійські дослідники А. Амін (Ash Amin – прим. авт.) і К. Роббінс (Kevin Robins – прим. авт.) [1] констатували, що сучасна індустріальна система, що ґрунтується на інноваціях, є новим вираженням локальної і глобальної динаміки» [4]. Концепт «інноваційне суспільство» є не достатньо вивченим, разом з тим його науковий обіг з роками зростає.

Економісти Г. Мохонько та Н. Сімченко говорять про «чинники розвитку інноваційно орієнтованого суспільства» та класифікують їх «таким чином: за характером впливу: зовнішні (екзогенні), внутрішні (ендогенні); за функціональними ознаками: законодавчі, науково-технічні, економічні, інформаційні, інституційні, соціальні, інфраструктурні, культурні, екологічні, організаційно-управлінські; за рівнем формалізації результатів впливу: формальні, неформальні; за рівнем економічного впливу: макровпливу, мезовпливу, мікрое впливу, нановпливу» [6].

Попри цілком обґрунтований та вкрай необхідний економічний контекст вивчення інноваційного суспільства, вкрай нагальним є культурфілософський аналіз його домінант. «Представлення інноваційного суспільства в якості об'єкта соціально-філософського пізнання забез-

печує можливість екстраполяції тенденцій розвитку соціальних процесів, що відбуваються в інноваційному суспільстві, а отже вивчення принципів і закономірностей його розвитку» [3].

Концепт «інноваційного суспільства» та соціально-філософський ракурс його вивчення актуалізує розгляд питання про сутнісні ознаки інноваційної культури як його стрижневого компонента на усіх рівнях (макро- (рівень державних установ та політичних інститутів), мезо- (рівень організацій та установ) та мікрорівні (особистість та її найближче оточення)) та підсистемах (економічній, політичній, соціальній та культурній) [2]. Як зазначають науковці, «інноваційне суспільство відрізняється складністю та специфічністю. Воно володіє певним онтологічним контуром, представленим соціальними відносинами, що мають мережевий характер і радикально змінюють соціум у ході соціоінноваційного розвитку. Змістом соціальних відносин у цьому випадку виступає виробництво й використання інновацій. Для інноваційного суспільства властиві гарно організовані та фінансовані освіта й наука, орієнтація на творчий потенціал особистості, соціальних прошарків і груп, розвинена інфраструктура поширення знання» [3].

Результати дослідження. У межах проведеного дослідження було встановлено, що мікрокультурний рівень інноваційної культури залежить від адаптованості особистості до змін, освіченості та поінформованості, розвитку когнітивних здібностей, емоційного інтелекту, від рівня її інформаційної культури та комунікаційного потенціалу, а також готовності до перманентної освіти, зокрема в напрямі вдосконалення зазначених чинників. Макрокультурний рівень інноваційної культури є відображенням аксіологічних модусів суспільного поступу та усталених в суспільстві пріоритетів, наявного в суспільстві відношення до традиційного та нового, рівня толерантності та діалоговості суспільства. Макрокультурний рівень інноваційної культури формується на основі мікрокультурного рівня та водночас впливає на його становлення. Інноваційна культура на макрокультурному рівні залежить від світоглядно-методологічних принципів окремих особистостей, етнічних, релігійних, професійних та інших утворень, до яких вони належать та ціннісні принципи яких репрезентують. Водночас усталені в суспільстві принципи інноваційності, настанови на вдосконалення та розвиток впливають на формування інноваційної культури його членів. Стан розвитку інноваційної культури на макрорівні тим вищий, чим більш укоріненими в суспільстві є засади толерантності, діалогічності, відкритості. Мікро- та макрорівні інноваційної культури є стрижневими компонентами формування інноваційного суспільства, домінантними характеристиками якого є рівень розвитку науки, освіти та їхньої інфраструктури, культивована суспільством культура поширення і примноження інновацій та знань. Концепт «інноваційне суспільство» перебуває у стані формування та потребує більш глибокого науково-теоретичного вивчення. Водночас у контексті розроблення цього поняття доречно говорити про інноваційно орієнтоване суспільство як таке суспільне утворення, у якому рівень споживання та продукування інновацій є високим та таким, що постійно зростає, а ціннісні пріоритети та світоглядні переконання, що культивуються більшістю його громадян, формуються на засадах інноваційності, перманентної освіти, самовдосконалення особистості та перманентного суспільного поступу. У зв'язку з цим повноти свого вивчення концепт «інноваційне суспільство» здобує лише у разі залучення до його вивчення арсеналу культурфілософських студій та методології гуманітарного знання.

Висновки. Засадничі підвалини концепту «інноваційне суспільство» сформовані на основі ключових ознак інноваційної культури, що є його змістоформуєчим чинником. Інноваційна культура розвивається на мікро- та макрорівнях, кожен з них має як свої особливості репрезентації, так і спільні наскрізні ознаки. Предметом окремих подальших досліджень має стати аналіз впливу аксіологічних принципів інноваційної культури на формування окремих компонентів соціальної системи інноваційного суспільства. Окремого вивчення потребує також порівняння концепту «інноваційне суспільство» з іншими, зокрема: «постіндустріальне суспільство» Е. Тоффлера (Alvin Toffler), «технотронне суспільство» З. Бжезинського (Zbigniew Brzezinski), «постмодерністське суспільство» А. Етціоні (Amitai Etzioni), «постекономічне суспільство» Г. Кана (Herman Kahn), «постцивілізаційне суспільство» К. Боулдінга (Kenneth Ewart

Boulding), «постісторичне суспільство» Р. Сейденберга (Roderick Seidenberg), «кібернетичне суспільство» Р. Тіболда (Robert Theobald) та ін., – а також вивчення ролі, яку відводять автори зазначених понять інноваційній культурі у формуванні сучасного суспільства, що визначене ними у той чи інший спосіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Amin A., Robins K. These are not Marshallian times. *Innovation Networks: Spatial Perspectives*. London, 1991. P. 28–43.
2. Дворецька Г.В. Соціологія: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 472 с.
3. Денсжніков С.С. Інноваційні запити сучасного суспільства. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4. С. 235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rednauk_2015_4_29 (дата звернення: 19.01.2021).
4. Клімова Г.П. Концепт інноваційного суспільства: соціально-філософський дискурс. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 1. С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2016_1_5 (дата звернення: 19.01.2021).
5. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / Клімова Г.П. та ін. ; за ред. Ю.Є. Атаманової, Г.П. Клімової. Харків, 2015. 452 с. С. 15.
6. Сімченко Н.О., Мохонько Г.А. Чинники розвитку інноваційно орієнтованого суспільства. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_48 (дата звернення: 19.01.2021).
7. Шипуліна Ю.С. Інноваційна культура як основа сприятливого середовища інноваційного розвитку організації: методичні засади оцінки. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 1. С. 240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_1_24U (дата звернення: 19.01.2021).
8. Яголковский С.Р. Психология инноваций: подходы, модели, процессы. Москва : Издательский дом Высшей школы экономики, 2011. С. 147–152.

REFERENCES

1. Amin, A., Robins, K. (1991). These are not Marshallian times. *Innovation Networks: Spatial Perspectives*. London.
2. Dvoretzka, H.V. (2002). *Sotsiologhiia* [Sociology]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
3. Dieniezhnikov, S. S. (2015). Innovatsiini zapyty suchasnoho suspilstva [Innovative demands of modern society]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, no. 4, P. 235. [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rednauk_2015_4_29.
4. Klimova, H.P. (2016). Kontsept innovatsiinoho suspilstva: sotsialno-filosofskiyi dyskurs [The concept of innovative society: socio-philosophical discourse]. *Law and innovative society*, no. 1, pp. 21–25. [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2016_1_5.
5. Atamanova, Yu.Ye., Klimova, H.P. (Eds). (2015). *Kontseptualni zasady stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini* [Conceptual bases of formation of innovative society in Ukraine]. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Simchenko, N.O., Mokhonko, H.A. (2011). *Chynnyky rozvytku innovatsiino oriientovanoho suspilstva* [Factors of development of innovation-oriented society]. *Economy. Management. Innovations*, no. 2. [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_48.
7. Shypulina, Yu.S. (2013). Innovatsiina kultura yak osnova spriyatlyvoho seredovyscha innovatsiinoho rozvytku orhanizatsii: metodychni zasady otsinky [Innovative culture as the basis of a favorable environment for innovative development of the organization: methodological principles of evaluation]. *Marketing and management of innovations*, vol. 1, P. 240. [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_1_24U.
8. Yagolkovskii, S.R. (2011). *Psikhologiya innovatsii: podkhody, modeli, protsessy* [Psychology of innovations: approaches, models, processes]. Moscow: Izdatel'skii dom Vyshei shkoly ekonomiki [in Russian].

Kyrylenko Kateryna Mykhailivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Philosophy and Pedagogy

Kyiv National University of Culture and Arts

36, Ye. Konovaltsia str., Kyiv, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-3303-3947

MICROCULTURAL AND MACROCULTURAL LEVELS OF INNOVATION CULTURE IN THE CONTEXT OF FORMATION OF THE CONCEPT OF “INNOVATIVE SOCIETY”

Problem. *The urgency of studying the innovation culture in order to form the level of its development in society corresponding to the demands of modernity actualizes the need to establish the levels of innovation culture and search for indicators of their development. In the context of the formation of the concept of «innovation society» it is urgent to identify the factors influencing this process and study the fundamental structural component of this type of society – the innovation culture.*

Purpose of the article is to find criteria for the development of innovation culture at the micro- and macro-cultural levels of its existence as a necessary condition for the formation of an innovation-oriented society. The objectives of the study is to analyze the microcultural and macrocultural levels of innovation culture, to identify the factors influencing their formation, to find the factors through which these levels of innovation culture reveal themselves. **Methods** of the research are determined by the system-structural approach, which is formed by the methods of system and theoretical analysis, comparison, extrapolation in combination with abstraction and axiomatic method. The scientific novelty of the research is to study the indicators of the levels of development of innovation culture as a social phenomenon, which is a content-forming factor of innovative society. **Results.** It was found that the microcultural level of innovation culture depends on the adaptation of the individual to change, education and awareness, development of cognitive abilities, emotional intelligence, the level of their information culture and communication potential, as well as readiness for continuing education, including improvement of the specified factors. The macrocultural level of innovation culture depends on the axiological modes of social progress and the priorities established in society, the existing attitude in society to the traditional and new, the level of tolerance and dialogue of society. The macrocultural level of innovation culture is formed on the basis of the microcultural level and at the same time influences its formation. Micro- and macro-levels of innovation culture are the core components of the formation of an innovative society, the dominant characteristics of which are the level of development of science, education and their infrastructure, the culture of spreading and increasing of innovations and knowledge. Cultural-philosophical analysis is defined as a priority in the study of innovation-oriented society.

Key words: microcultural level of innovation culture, criteria of innovative personality, macrocultural level of innovation culture, innovative society, characteristics of the innovative society.